



У СВОЇХ ЖИТЕЙСЬКИХ СТОСУНКАХ З ІНШИМИ ЛЮДИ МІРКУЮТЬ, ЩО ВИКОРИСТОВУВАНІ НИМИ МОВНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ВСІ УЧАСНИКИ ДІАЛОГУ СПРИЙМАЮТЬ ЯК ЦІЛКОМ ДОХІДЛИВІ. ХОЧА ЇХНЯ МОВА МОЖЕ ПРИ ЦЬОМУ СКЛАДАТИСЯ З ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ, ПРОСТОРІЧЧЯ, СЛЕНГОВОЇ ЛЕКСИКИ Й ПОДІБНИХ КОНСТРУКТИВ

Стандартизовані форми культури

Тарас
Лютий

Для того щоб не заплутатися чи могли порозумітися під час спілкування з іншими, а також підтримувати звиклий для культури, до якої належимо, триб життя, зазвичай ми орієнтуємося на певні форми поведінки й послуговуємося специфічною лексикою. На перший погляд це видається неймовірним. Але хіба то справді так? Невже ми такі повальні пристосуванці?

Уявімо таку ситуацію. Ви прийшли у великий магазин, який спеціалізується, приміром, на техніці. Стоїте й уважно розглядаєте все навколо. За якийсь час підходить продавець-консультант і чемно запитує: «Добрий день! Чим можу допомогти? Можливо, ви щось шукаєте?». А ви знаєцька на це відповідаєте приблизно так: «Вибачте, я шукаю істину. Буквально щойно була ось тут. А тепер от загубилася. Не допоможете?». Що на це відповідь співрозмовник? Швидше за все, вважатиме вас несповна розуму. Бо його слова передбачали щось зовсім інше.

Американський соціолог Гарольд Ґарфінкел у «Дослідженні з етнометодології» (1967) виклав результати своїх розвідок, які ґрунтувалися на численних експериментах, що передбачали демонстративне недотримання узвичаєних у суспільстві засад. Під «етнометодологією» він розуміє те, як представники певної культури формують раціональні принципи, що використовуються ними в процесі комунікації й приживаються в практиках повсякденності.

У своїх житейських стосунках з іншими люди міркують, що використовувані ними мовні висловлювання всі учасники діалогу сприймають як цілком дохідливі. Хоча їхня мова може при цьому складатися з фразеологізмів, просторіччя, сленгової лексики й подібних конструктив. Смісл сказаного виникає з контексту, який задає засади спілкування. Але правила ніхто конкретно не встановлює. Вони сприймаються ніби за мовчазної згоди всіх, хто опиняється в ситуації розмови. Ніхто немагається додаткових пояснень до висловленого. А розуміння є результатом колективної належності до спільного контексту культури. Тобто в такій розмові найчастіше не наводиться аж занадто багато подробиць. Вони закладають оригінальне тло бесіди. Неабияке значення надається недомовленостям і підтекстам. Діалог розгортається в часі як наратив. А кожен із його учасників орієнтується на загальне порозуміння.

Ґарфінкел наводить ось такий приклад. Хтось запитує в приятеля: «Як ся маєш?». А той зі всією серйозністю, але прихованим наміром навзаєм перепутує: «Що ти конкретно маєш на увазі?». Здивований візаві пояснює: «Я маю на увазі, як у тебе справи?». Той знову вдає: «У чому саме справи?». Людина починає помітно дратуватися: «Ти мене розігруєш? Насправді

не вловлюєш, про що запитую?». Запитання «Як ся маєш?» зазвичай ставиться для підтримання компанійської балаканини. Воно є самобутнім узусом спілкування. Коли ж прикидатися, що не схоплюєш його значення, це щонайменше викликає подив. Оскільки розпадається вся ситуація взаєморозуміння. Людина думає, що з неї знуцаються.

Щось аналогічне вийде у випадку, коли хтось приходить додому, але інсценує, що він/вона квартиронаймач, а не член родини: відсторонюється, відчужується, вдає, що багато чого не вловлює. Якщо застосувати такий експеримент до близьких людей, можна їх не на жарт засмутити, ба навіть зіпсувати з ними добросердечні стосунки. Деякі учасники досліду навіть відмовлялися брати в ньому участь або відчували полегшення, коли все минало й удавати більше не було потрібно. Позаяк члени родини нерідко розцінювали таку поведінку як погорду, наругу, кепкування, зухвалість. Дехто з них після всіх пояснень намагався «прочитати мораль» і вимагав ніколи в житті не проводити з ними такі досліди. Отже, у повсякденних обставинах люди часто гадають, що вони виходять приблизно з тих самих принципів, як і решта людей.

Ще приклад. Якщо між двома особами виникає взаємність, їхні побачення в якийсь момент мають перерости в інтимну близькість: поцілунки, ніжності, нарешті, сексуальний контакт. Було б неабияким курйозом у найвідповідальніший момент запитати партнера/ку, навіщо він/вона це робить. Так само було б дивним, але вже в іншій ситуації, щохвилини перепитувати водія автобуса, чи чітко він дотримує маршруту. Якщо підкреслено спровокувати ситуацію недовіри, мовляв, «мене всі дурять», «кругом зрада», «всі підступні», то можна наразитися на не надто поблажливе ставлення оточення. Й останній приклад. Якщо торгуватися на базарі доти, допоки не прагнути скинути ціну аж до нуля, то доведеться поспіхом покидати місце експерименту.

Висновок, якого доходить Гарольд Ґарфінкел, такий. Суспільство тримається на стереотипах поведінки й розуміння. Певні ситуації породжують відповідні мовні формулювання й релевантні їм уявлення. Та будь-яке неординарне становище має бути повернуте у своє традиційне річище. Інакше конфліктів не уникнути. Будь-хто здатен бути суб'єктом уніфікованих суджень. І хоча стандартизація сприяє нормальному функціонуванню суспільства, якщо навчитися нею маніпулювати, можна вигадати чимало механізмів перетворення людей на конформістів. Адже не кожен може зважитися на неконвенційні жести чи зумисне піти на нешаблонну поведінку через страх жити нестандартно. Можливо, у цьому й криється один із секретів масової культури? ■